

NUMISMATISK FORENING'S MEDLEMS-BLAD.

Red.: Dr. polit. J. WILCKE.

V. Nr. 22. Juni. 1921.

Den nordiske Syvaarskrigs Indflydelse paa Frederik II's Møntvæsen.

Det er af mig tidligere løseligt berørt, hvilken uheldig Indvirkning Christian II's Unionskamp, Grevens Fejde og Frederik II's Svenskekrig havde paa Danmarks Møntvæsen, og hvorledes disse tre Krigstilstandes slette Mønt fjærnede vor $\frac{1}{2}$ og β fra lybsk $\frac{1}{2}$ og β^1). Uden at det er Meningen her at give en nærmere Udredning af Mønternes Beskaffenhed, Formaalene med deres Ud-møntning, Møntmestrenes Skæbner m. v. vil jeg kun forsøge, om det maatte være muligt at give en Løsning paa Spørgsmaalet, hvorfor der er udgaaet saa mange Markstykker og 1- β r fra Frederik II's Tid under Aarstallet 1563, som det efter disse Mønters Hyp-pighed synes at være Tilfældet. Enhver Møntsamler ved, at der gives en Mangfoldighed af disse Mønter med mange Forskelligheder med Hensyn til Skilletegn, Talformer o. s. v. Det er nærmest Drøftelser af dette Fænomen, som har givet Anledning til denne Undersøgelse, idet jeg har ment, at Rentemesterregnskaberne fra disse Aar mulig maatte kunne give en Løsning, og idet jeg har anset det for ikke at være uden Betydning for en senere Bearbejder af Frederik II's Mønthistorie — i Mangel af Møntregnskaber fra denne Tid — at have Opmærksomheden henledet paa disse Regnskaber, der — saavidt mig bekendt — ikke forhen har

¹⁾ Chr. IV's Møntpolitik p. 52—53. — Num. Foren. Medl.blad I p. 210—12.

været benyttet af nogen¹⁾ og som efter min Formening kaster et skarpt Lys over hele Statens Økonomi, som denne da formede sig for at skaffe de fornødne Midler til Veje til Krigsførelsen.

Ved senere Undersøgelser angaaende Mønternes Vægt, Finhed eller Lødighed, kort sagt ved Udarbejdelsen af det fornødne Grundlag for en indgaaende historisk Udredning kan man fuldstændiggøre efterstaaende Uddrag af Rentemestrenes Regnskaber:

Joch. Bechs Regnskab 29. Septbr. 1562—29. Septbr. 1563:

f.²⁾ 33. Annammit aff Powell Fecthel, Møntmester 1562:
11. Septbr. 1562—8. Decbr. 1562, 2 β Stkr. 4,900 Daler

Joch. Bechs Regnskab paa Indtægt 29. Septbr. 1563—29. Septbr. 1564:
f. 77 ff. Annammit aff Pouell Fectell, Mønnthemester
Anno 1563.

9. Juni, 2 β Stkr.	20,000 $\mathbb{L}$
1 $\mathbb{L}$ Klippinge	12,000 -
1 $\mathbb{L}$ Stkr.	3,000 -
16. — 1 $\mathbb{L}$ Klippinge	18,000 -
26. — 4 β og 1 $\mathbb{L}$ Klippinge	18,000 -
8. Juli, 1 $\mathbb{L}$ og 2 $\mathbb{L}$ Klippinge	39,000 -
3. — til Hjelmer von Mönichhusis Regimentis knegtes Besoldning udi Klippinge	83,600 -
11. — udi 1 og 2 $\mathbb{L}$ —	37,000 -
16. — udi 1 og 2 $\mathbb{L}$ —	45,000 -
17. — udi Klippinge	9,000 -
31. — til 13. Aug., til Axel Urne til Landsknegtes Be- soldning	205,175 $\mathbb{L}$ 7 β
9. Septbr., til Landsknegtes Betaling i 2 og 1 $\mathbb{L}$ Klippinge, som for- sendes till Kgl. Mayt. udi leyeren for Elffsborg 153,437 $\mathbb{L}$	
24. Aug.	5,000 -
20. Septbr., udi 1 $\mathbb{L}$ Klippinge till Landsknegte	150,000 -
5. Oktbr., udi 1 $\mathbb{L}$ — —	114,000 -
20. — udi 1 og 2 $\mathbb{L}$ — —	78,000 -
27. — udi 4 β — —	45,000 -
20. Novbr., til Landsknegtes Besoldning	192,000 -

¹⁾ I Jørgensens paa Møntkabinettet beroende Manuskript til Mønthistorien findes nogle ganske summariske og ikke helt rigtige Opgørelser. — ²⁾ folio.

8. Decbr., udi 1 $\frac{1}{2}$ Klippinge	39,000 $\frac{1}{2}$
24. — udi 1 $\frac{1}{2}$ —	39,000 -

Anno 1564.

14. Januar, til Rytter og Landsknegtes Besoldning udi 1 $\frac{1}{2}$ Klippinge	139,578 -
14. Febr., til Landsknegtes Besoldning udi Klippinge 39,000 dalr, der iblandt war 2,000 dalr udi 2 β Klippinge, er udi mark ialt.	117,000 -
4. Marts, udi 2 og 1 $\frac{1}{2}$ Klippinge	126,000 -
9. Marts—8. April, udi 1 $\frac{1}{2}$ Klippinge, 79,200 dalr, Ther Eblannt war 7,000 dalr udi 2 β Klippinge.	237,600 -
8. April—4. Maj, 73,000 daler udi Klipping, Thr eblannt wor 2,000 daler udi 2 β Stkr.	219,000 -
5. Maj—19. Juni, 132,666 daler 2 $\frac{1}{2}$ udi mønt, thr eblannt vor 2,666 dalr 2 $\frac{1}{2}$ udi 2 β Klipp.	398,000 -
20. Juni—20. Aug., 96,250 daler, thr Eblannt wor 5,000 daler udi smaa Klippinge	288,750 -
20. Aug.—23. Septbr., 67,570 daler, Thr Eblannt wor 9,670 daler udi 2 β Stkr.	202,710 -
Summarum 3,033,850 $\frac{1}{2}$ 7 β .	

f. 96 ff. Annammit af Mester Hanns de Wüllers, Kon.
Maytt. guldsmed
som hand haffuer Møntheit itzs Aar 1563:

16. Septbr., af 233 $\frac{1}{2}$ ungersk Guld han fik paa Dreyer Cammeret af Kon. Mayt. self i Overværelse af Her. Mogens Gyldenstierne og Kansler Johann Friis	15,504 ungersk gn Klippinge
17. Oktbr., af 66 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$ Kroneguld	4,860 Krone —
7. Decbr., af 30 $\frac{1}{2}$ 11 Lod Guld	2,259 rhinske gulden —

f. 142 ff. Annammit aff hans Køppelin, Møntmester,
som hand haffuer møntheit Anno 1564.

8. April, af 10 $\frac{1}{2}$ 2 Lod rinsk Guld. 740 rhinske Guldgylden Klippinge	
25. — af 9 $\frac{1}{2}$ 6 $\frac{1}{2}$ - ungersk —	623 ungerske Guld —
25. — af 5 $\frac{1}{2}$ 1 $\frac{1}{2}$ - Krone —	350 Krone Guld —
25. — af 3 $\frac{1}{2}$ 7 $\frac{1}{2}$ - rinsk —	255 rhinske Guldgylden —
7. Maj, af 91 $\frac{1}{2}$ Lod ungersk — af Hans Køppelin og Laurits Hansen, Møntere	373 ungerske Guldgylden —

12. Maj	250 Krone Guld Klippinge
8. Juli, af Hans Køppelin ...	403 ungerske Guldgylden —
Ialt Ungers gn Klippinge...	1,400 + 1 Stk.
Krone Klippinge	600
Golt gn Klippinge.....	995

f. 127 ff. Indtægt paa huis Klippinge, som bleff lont aff bønder och Borgere 1564 och skulle met Rund mønnt igen betalis, ialt c. 70,000 fl .

I Udgiftsregnskabet for samme Tid findes Specifikation over det Guld og Sølv, som er laant hos Adel, Borgere og Bønder og igen leveret Mønterne.

Joch. Bechs Regnskab 29. Septbr. 1564—29. Septbr. 1565.

ff. 28 ff. Annammit af Pouell Fectell møntemester og Hanns Delfffhuszen Münthemester fra St. Michaelis 1564 —Michaelis 1565.

30. Septbr. 1564, af P. Fectel som Rest fra 1563.	15,055	fl
5. Novbr. — — — —	33,000	-
5. — — — —	1564. 78,247 $\frac{1}{2}$ - 7 $\frac{1}{2}$ β	
5. Novbr.—30. Decbr., af Hans van Delfffhuszen		
deriblannt 5,787 Dlr. i 2 β Klipp.....	135,405	- 12 -
12. Januar—6. Juli 1565, af H. van Delfffhusen:		
23,600 Daler i 1 fl Klipp. {	160,050	-
29,750 — i 2 β — }		
1. Juli — St. Michelsdag, af samme:		
39,588 Dlr. 2 fl 5 β , Thr eblannt {	118,766	- 5 -
12,088 Dlr 1 fl 4 β i 2 β Klipping }		
	540,525 fl 6 Pf.	

f. 30. Annammit af Laurits hammer mønthemester paa Bremerholm:
1565.

1. Januar, i smaa Klippinge	1,000 fl
1 — som blev affregnet met Michel vann Swick,	
Hopmand for Trabanterne.....	40,000 -

f. 111 ff. Antwordett Hanns mønthe mester att formønthe Sijdenn michelis 1564

.....
Item thennd 12. Nouembris Antvordet Hanns mønthemester att formønthe 3,000 tyske Daler ... och 11,545 fl udi Klippinge¹⁾ aff thet Aar 1563 ...

Thennd 30. Decembris ... at formønthe udi smaa peninge eller anden mønt 5,000 Daler Klip: aff thet slag 1563 ...

... Item thend 8. Maj ... at formønte udi 2 β Klippinge: 3,476 $\frac{1}{2}$ fl udi runde 2- β Stkr., udi 4 alb. Støcher 1,420 $\frac{1}{2}$ fl , udi 1 β Stkr. 542 $\frac{1}{2}$ fl , udi 2 alb Stkr. 933 fl och udi gamle runde marcke støcker 3,000 fl

... udi gamle koning Christerns Klippinge och nogle gamle smaa-pendinge 21 lode fl

Summarum Daler... 12,996

Sølf..... 8,456 lod

Danskepenninge . 108,220 $\frac{1}{2}$ fl

Svenske mønt..... 1,036 fl

Joch. Bechs Regnskab 29. Septbr. 1565—29. Septbr. 1566.

f. 62. Annammit aff Hanns van Delfffhusen Møntemester 1565 och 1566:

6. Novbr. 68 $\frac{1}{2}$ Daler

28. Marts..... 79 Daler 18 β lübs

10. Marts—25. Juni..... 34,887 fl Klipp.

12. Maj—9. Septbr., „som han udi thete aar haffuer mønthe“
10,105 fl 4 β rund mønt

Rentemester Regnskab 1566—67.

f. 15. Annamet aff Hanns van Delfffhusen. Møntemester 1566 och 1567:

4. Novbr., udi 2 β Stkr. 1,000 fl Runde

5. Decbr. 1,588 $\frac{1}{2}$ fl 3 Pf. Runde

f. 28 b. Summa Summarum paa al Indtægt:

.....
Daler..... 4,866 Dal 6 β , 3 Pf. lübs

¹⁾ I de ældre Regnskaber hovedsagelig stavet „Clippinge“.

Rund Mønt.....	25,470	℔ 3	β 4	Pf. lübs
Klippinge	27,605	℔ 5	β 7 $\frac{1}{2}$	Pf. lübs
Gullands Mønt.....				4 ℔
Lifflands —				8 -
Prindz ¹⁾ mønt	2 $\frac{1}{2}$	℔ 2 $\frac{1}{2}$	graasse ²⁾	2 β prudtz ³⁾

Rentemester Regnskab 1. Jan. 1567—1. Jan. 1568.

f. 34 ff. Annammet aff Hanns Delhaus Myntemester, som hannd paa konn. matt. wegene Formyntet haffuer

Anno 67: -

22. Januar ... till Kon. Mayt. Krigsfolk udi Skonne, som hannd formyntet haffr aff ... gamble dall..	38,250	℔ i runde	℔ Stkr.	
20. Febr., til samme Krigsfolk	65,595	-	—	—
26. Marts, til Lønning til Daniel Rantzous, obersters, regimentsknegte	13,950	-	—	—
22. April, til samme	27,000	-	—	—
5. Maj og 7. Maj.....	1,200	-	—	—
24. Maj, til Kong. Majt. Krigsfolk	13,950	-	—	—
5. Juni, til Frits Cappels Ryttere i Lund	18,000	-	—	—
12. Juni, til Ulrik Bechs og Daniel Rantzous Knegte i Halmstad	23,700	-	—	—
3. Juli, til D. R. og Rytterne i Helsingborg og Trelleborg.....	27,900	-	—	—
4. Aug., til Erik Venstermand og D. R.s Knegte og Ryttere og til Skippere, Styrmand og Bodtmænd.....	54,900	-	—	—
9. Aug., til D. R.s 7 Fenniche Knechte i Ystad 700 Dlr y ℔ Stkr. =	21,000	-	—	—
9. Aug., til Kon. Majts Krigsfolk i Skonne	18,000	-	—	—
29. Aug., til D. R. 1,600 Dl	4,800	-	—	—
27. Aug., til 7 Fenniche Knegte i Laugholm ⁴⁾ 1,000 Dl udi ℔ Stkr.... =	3,000	-	—	—
3. Sept., til Krigsfolk i Skonne 2,500 Dall =	7,500	-	—	—
22. —	2,000	—	=	6,000 - — —
24. —	6,000	—	=	18,000 — — —

At overføre... 362,745 ℔

¹⁾ Prinds Magnus. — ²⁾ Groschen. — ³⁾ preussisk. — ⁴⁾ ɔ: Laholm.

Overført... 362,745 fl

2. Oktbr., til den skodske

Kaptajn 3,000 Dall = 9,000 - i runde fl Stkr.

3. Oktbr., til Krigsfolkene. 2,000 — = 6,000 - — —

4. — til D. Rantzou . 100 — = 300 - — —

6. — til Krigsfolkene i

Skone 500 — = 1,500 - — —

8. Oktbr., til samme 150 - — —

8. Novbr. og 10. Novbr. { 6,900 - — —

1,898 $\frac{1}{2}$ fl — — $\frac{1}{2}$ β 28. Decbr. { 2,400 fl — —3,185 - — — 4 $\frac{1}{2}$ β

Summarum annammit af Hans Delhusen,
 myndemester, som han udi thethe

Aar formyntet haffr Danske Penninge 394,078 fl 13 β *Rentemesterregnskab for 1568,*

f. 146. Annammet aff Hanns Delhausssønn Myntemester
 som hand udi thethe Aar formyntet haffuer 1568.

f. 148. Summarum annammit aff Hanns Munter ... fra 3. April
 —4. Decbr. 68:

Danske penninge 312,395 fl , saavidt formodes i runde fl Stkr.,
 hvad der bekræftes ved:

f. 165. Summa Summarum paa al Indtægt Anno 1568:

Danske penninge 1,038,986 fl 6 β 2 Pf.

Klippinge 8,457 - 4 -

Rentemester Regnskab 1. Jan.—12. Marts 1569.

f. 35. Annammit af Hanns Delhusen Kon. Mayt. Münte-
 mester Anno 69.

til de skodske Krigsfolk 4,500 fl

Rentemester Regnskab 12. Marts 1569—1. Jan. 1570.

f. 155 ff. Annammet aff Hans Delhusen Kon. Maj Myntemester, som hand udi thette aar for Kon. Matt formyntet haffuer.

7. Maj, udi β Stkr.	6,000	$\frac{1}{2}$
13. —	6,000	-
28. —	12,000	-
3. Juni	300	-
6. —	9,000	-
9. — udi β Stkr.	6,000	-
9. —	1,200	-
16. —	600	-
14. — udi 1 $\frac{1}{2}$ Stkr. til Krigsfolk	10,435	-
15. — udi β Stkr. til Krigsfolk	3,000	-
16. —	3,000	-
18. —	900	-
6. Septbr., udi β Stkr. til Bøsseskytter m. v.	3,000	-
9. — til Rytterne i Lund	12,000	-
12. — i $\frac{1}{2}$ Stkr. til Krigsfolk	3,965	- 2 β
18. — udi $\frac{1}{2}$ Stkr.	9,138	-
24. — — — til de ystadske Ryttere	2,553	-
29. —	1,500	-
16. Oktbr.	6,000	-
18. —	6,000	-
19. — til Rytterne i Malmø	6,900	-
17. Decbr. til Krigsfolk	6,000	-
23. —	6,000	-
24. — i β Stkr.	3,000	-
Summarum	124,491	$\frac{1}{2}$ 2 β

Rentemester Regnskab 1570.

f. 67. Annammed aff Hans Delhusenn Kong. Mats.
Mønthemester.

7. Januar, af hvad formøntet i 69	4,139	$\frac{1}{2}$ 6 β
6. Juli, af hvad Hans Mynnther har formyntet. }	9,291	- 13 $\frac{1}{2}$ -
	11	- 7 $\frac{1}{2}$ -
	13,442 $\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$ 3 β

Rentemester Regnskab 1. Jan.—1. Maj 1571.

f. 50 b. Annamid aff Hanns Delhussen Ko. Ma. Myntemester.

18. Januar, udi dette Aar formyntet.....	1,500	Daler mynt
20. —	1,500	℔
27. —	1,380	-
Summarum...	7,380	℔ udi danske ℔ Stkr.

22. Februar havde Hans Mynter derhos gjort Regnskab for leveret Sølv og pagament i Tiden fra 9. Oktbr. 1564—27. Januar nest forleden, hvorefter han var bleven Kong. Mayt. skyldig 113 $\frac{1}{2}$ ℔ 3 β 3 Pf. Clipping og 9 $\frac{1}{2}$ ℔ 3 $\frac{1}{2}$ β 5 Pf. Runde Mynt, og aff Sleskat 4,661 $\frac{1}{2}$ ℔ 4 β, som gør tilsammen 113 $\frac{1}{2}$ ℔ 3 β 3 Pf. Clipping og 4,671 ℔ 7 $\frac{1}{2}$ β 5 Pf. udi Runde Mynt foruden huis Kobber som verrid haffuer udi forn. Sølf, Daler og pagament, som imidlertid formyntet er, hvorfor forn. Hans Mynter haffuer stilled Kong. Mayt. tilfreds efter hanns Mayt. egend Vilge oc Nøye.

Rentemester Regnskab 1. Maj—31. Decbr. 1571.

f. 89. Ann. af Hanns Dellhussen ... som han har formøntet 1571.

17. Aug.—28 Novbr., i ℔ Stkr..... 9,300 ℔

Thise eptern. penngere ere formønthe aff thett
suenske sölluf, for hvilket Elffsborgh bleff Restituerit:

1. Septbr.—18. Oktbr., udi ℔ Stkr..... 19,211 - 7 β
ialt... 28,511 ℔ 7 β

Rentemester Regnskab for 1572.

f. 119. Ann. af Hanns Delhusen, som han dette Aar har formøntet:

16. Januar—5. Februar	10,000	℔
16. Maj, for 1,000 gamle daller.....	4,000	-
20. — — 1,000 — —	4,000	-
7. Juni — 343 — —	1,372	-
	19,372	℔

f. 1. Nota. Er thennd danske mønnt upbaaren och Udgifuen eptersom thennd tilforn genge oc geffue whar, för thennd bleff omsat.

Rentemester Regnskab 1573.

f. 1. Nota. Er thennd danske Mønnt upbaaren och udgifuen, epter som thend nu ghenge och geffue er, her udi Riget.

f. 114. Annammet fra Kongens eget Kammer:

12. Februar og 27. Marts ialt 4,500 nøie Daller
Der findes nye Daler hist og her andetsteds omtalt; ialt Indtægt i 1573: 5,398 nøie Daler.

Rentemester Regnskab 1574.

f. 167. Ann. af hanns Delhussen ... som han dette Aar har formøntet.

19. Oktbr., ann.	2,400	℔	som før gik, =	1,200	℔	som Mønten nu gaar
20. — —	2,000	℔	danske som før gik, =	1,000	-	—
26. — —	2,400	℔	udi dansk Mønt, som før gik, =	1,200	-	—
27. — —	2,000	℔	d. som før gik, =	1,000	-	—
11. Decbr. —	11,200	℔	— =	5,600	-	—
29. — —	248	℔	som før gik, udi skilling Stkr		=	124 - —
					10,124	℔ som Mønten nu gaar

Rentemester Regnskab 1575.

f. 109 b. Ann. af Hanns Mønthemester.

23. Decbr., ann. i 8 og 4 β Stkr. som han dette Aar har mønthet 29¹/₂ ℔ danske

Rentemester Regnskab 1576.

f. 113. ann. af Hanns Delhusenn.

7. Marts, udi β Stkr.....	150	℔
At overføre...	150	℔

	Overført...	150	℔
17. Marts, udi β Stkr.		700	-
5. Maj	— 2,000 ℔ som før gick og er som mønthen nu gaar	1,000	-
6. Oktbr.	— 1,500 ℔ som før gick og er som mønthen nu gaar	750	-
24. Januar, Ennd er annammet ... af thend nøie Mønt hannd for Kong. Matt. formøntet haffuer udi forgangne Aar 75, udi 8 β Støcker aff the X løde (o: tilødigt) ℔ Sølf, han upbar udi samme Aar		12 $\frac{1}{2}$	-
	Summarum...	2,612 $\frac{1}{2}$	℔

Rentemester Regnskab 1577.

- f. 1. Danske Pendinge er beregnet effther som mønten nu gaar
II ℔ for I daller.

Rentemester Regnskab 1579.

- f. 130. Hans Delhusen laaner Kongen 56 Rosenobler
276 Daller
at tilbagebetale St. Mortens dag.

Rentemester Regnskab 1582.

- f. 143. Annammet aff Mønthen for Frederiksborg Anno 82:
12. April, Ann. af Poul Gyldenn Møntemester paa Frederiksborg
677 $\frac{1}{2}$ Daller $\frac{1}{2}$ Ort udi β Stkr., som mynten før gick ...
2,401 $\frac{1}{2}$ daller udi 2 β Stkr., som mynten før gick, ialt i
1 og 2 β Stkr. 3,079 Dl $\frac{1}{2}$ Ort.
31. Decbr., Ann. 2,274 daller, Regnet IIII marck udi huer daller.

Hvad der først falder i Øjnene ved Gennemlæsning af foranstaaende Uddrag, er den for Datiden uhørte Sum af 3 Mill. ℔, der i godt et Aar fra 9. Juni 1563 til 23. Septbr. 1564 er møntet — efter alt hvad der foreligger — næsten udelukkende i Klippinge. Det er et Beløb, der ganske sprænger Rammerne for et almindeligt datidigt Regnskab. Naar henses til, at Frederik II.s Modpart Erik XIV selv slog Klippingsmønt af lignende Navne-

værdier som den danske med det Resultat, at en Daler i saadan Mønt tilsidst c. 1573 steg til 25 $\frac{1}{2}$ ¹⁾, og naar Major V. E. Lilienberg 1908 i sin Afhandling: „Om svenska mynt och myntvärden“²⁾ regner en svensk Speciedaler fra 1563 for i Købeevne at staa lige med c. 36 sv. Kr. og 1 Markstykke fra 1563 for at æquivalere c. 6 sv. Kr., medens det senere i 1573 gik ned til c. 3 Kr., saa maa man, selv om Priserne i Sverige dengang muligvis var noget lavere end herhjemme, dog paa den anden Side tage Hensyn til dels at de danske Klippinge i 1563 endnu maa antages at have staaet noget højere end 6 Stkr. paa Daleren, dels at vor Tids Penge i Købeevne er faldet betydelig siden 1908, og man tager derfor sikkert næppe fejl, hvis man nu vilde ansætte 1 Klipping- $\frac{1}{2}$ s Købeevne til c. 10 Kr. og fornævnte Sum af 3 Mill. $\frac{1}{2}$, der efter Kongens Forordninger skulde gælde lige med 1 Mill. Rdlr., til c. 30 Mill. Kr. Dette giver en god Ide om, med hvilke Penge-midler Frederik II forberedte Krigen; han laante hos høje og lave, skrabede Bunden, slog slet Mønt og tjente tilmed Slagskat paa den, alt for med et Slag at kunne stille en Hær paa Benene, der kunde afgøre Krigen. Selv Guldklippinge fik han slaaet i stor Mængde, over 25,000 Stkr. Det er ikke mærkeligt, at Klippingene, særlig 1- $\frac{1}{2}$ Stkr.ne og 2- $\frac{1}{3}$ Stkr.ne, ikke er sjældne.

Men Krigen trak i Langdrag. Atter maatte der laanes, denne Gang selve den Klippingsmønt, som Kongen havde slaaet i 1563 og betalt Leverancer med. Bønder og Borgere maatte 1564 tilskyde c. 70,000 $\frac{1}{2}$ i Klippinge, som straks afleveredes til Møntmester Hans Delffhusen til Ommøntning. Dette var næppe for at gøre Mønten bedre, tværtimod. Den blev sikkert ringere paa Skrot og Korn, hvad man ogsaa faar et umiddelbart Indtryk af ved Sammenligning. Naar der i Ernst's Samling fandtes en 2 $\frac{1}{2}$ fra 1564, møntet paa en 2 $\frac{1}{2}$ fra 1563³⁾, har den sikkert været fra Aar 64's Begyndelse

I 1564—65 sloges da yderligere over $\frac{1}{2}$ Mill. $\frac{1}{2}$ i Klippingsmønt, i 1565—66 nogle mindre Poster af samme Slags Mønt, hvorefter den forsvinder, fordi den vakte meget stærk Misfor-

¹⁾ K. A. Wallroth: Sveriges mynt 1449—1917. Num. Medd. XXII, Stockholm 1918, p. 36—37. — ²⁾ Num. Medd. XVIII, Stockholm 1908, jfr. Danmarks Riges Historie III 2 p. 159.

³⁾ H. Ernst Møntsamling, Odense 1915, p. 7 Nr. 67.

nøjelse¹⁾. Hermed stemmer, at Bønder og Borgere ifølge Rentemester Regnskabet 1563—64 udtrykkelig havde faaet Tilsagn om at erholde Klippingslaanet tilbagebetalt i rund Mønt, ligesom Opgørelsen („Summa summarum“) af al Indtægt i 1566 allerede viser en mærkbar Ligevægt mellem Rund- og Klippings-Mønt.

Medens der i Aaret 1566 foruden Klippinge kun er slaaet c. 12,700 $\frac{1}{2}$ „Runde“ eller „rund mønt“, begynder der med Aaret 1567 en forceret Udmøntning af runde $\frac{1}{2}$ -Stkr., ialt henved 400,000 $\frac{1}{2}$ i 1567 og over 300,000 $\frac{1}{2}$ i 1568. Opgørelsen over al Indtægt i sidstnævnte Aar udviser c. 8,000 $\frac{1}{2}$ Klipping mod over 1 Mill. $\frac{1}{2}$ i Danske pendinge o: hovedsagelig runde $\frac{1}{2}$ - og 2 β -Stkr. I 1569 udmøntedes endelig c. 129,000 $\frac{1}{2}$, i 1570 c. 13,500 $\frac{1}{2}$, i 1571 c. 35,000 $\frac{1}{2}$. i 1572 c. 19,000 $\frac{1}{2}$ og i 1574 c. 10,000 $\frac{1}{2}$. Der kan efter de benyttede Udtryk: „udi $\frac{1}{2}$ Stkr., udi β Stkr., udi danske $\frac{1}{2}$ Stkr., udi Runde mynt, udi $\frac{1}{2}$ og β Stkr., som før gik“, i Modsætning til „Cliping, Clipping og Klipping“, der udtrykkelig tilføjes, naar der tænkes paa andet end rund Mynt, ikke vel være Tvivl om, at alle de sidst nævnte Udmøntningssummer har bestaaet af de kendte runde $\frac{1}{2}$ - og β -Stkr. fra Frederik II.

Endvidere kan det ikke betvivles, at alle disse i Aarene 1566—74 udmøntede betydelige Summer runde Mønter har baaret Aars-tallet 1563, idet der fra de nævnte Aar ikke kendes saadan Mønt med tilsvarende Aarstal²⁾. Naar det drejer sig om saa betydelige Udmøntningssummer som der her er Tale om, ialt henimod 1 Mill. $\frac{1}{2}$ — kan det ikke tænkes, at slet ingen Eksemplarer med Aarstal 1567—74 skulde være bevaret til Nutiden, saafremt saadanne havde eksisteret.

Hvad kan nu antages at have været Aarsagen til denne urigtige Datering? Man kan gætte paa flere forskellige Hensyn. Der er ikke mindste Tvivl om, at Frederik II trods Galger og strænge Ord ikke har kunnet gennemtvinge Klippings Møntens Antagelse. Paa den ene Side udstedte han en Mængde strænge Forordninger, om at Bønder og Borgere skulde tage 3 $\frac{1}{2}$ Klipping for 1 Daler. Han gav Lensmænd og Købstæder Paalæg om paa hver Markeds-

¹⁾ jfr. herved Anm. til Krebers Møntfortegnelse, Kbhvn. 1841, p. 119, ad Nr. 1201—03 og p. 120—21, hvis Fremstilling der ikke ved denne Lejlighed har været Anledning til nærmere at kontrollere i Enkeltheder.

²⁾ Jørgensens Beskr. p. 61—62; Beskr. p. 223—27.

plads at lade opsætte en Galge og uden al Undskyldning lade op-hænge i den enhver, der vragede Kongens „firstugede Mønt“, „saa Andre kunde se derved og agte vore Breve“¹⁾. Paa den anden Side tog han, som allerede nævnt, særlig Klippingene til Laans af Borger og Bønder med den udtrykkelige Tilføjelse: „saa skulle de Penge betales dem igen til gode rede med rund mønt“²⁾. At Laanet er taget i Klippinge, er sikkert ingenlunde, fordi Kongen var særlig glad for at faa den Mønt igen, som han meget godt vidste var særlig slet. Grunden kan kun være den at stille Befolkningen tilfreds ved, naar den alligevel skulde af med Laane-pengene, saa dog samtidig at kunne skille sig ved de kedsomme-lige Klippinge. Derved maatte Kongen formene, at Laanet gled bedre. Endvidere har det været en Lökkemad i samme Retning, naar det stilledes dem i Udsigt at faa Laanet tilbagebetalt med rund Mønt. Men alt dette tilsammen viser, at den senest ud-gangne runde Mønt af Aarstal 1563, om end den sikkert ikke var saa god som den runde Mønt fra tidligere Aar, dog i det alminde-lige Omdømme paa Baggrund af de slette Klippinge har staaet som det mere solide Omsætningsmiddel. Naar nu Klippingene skulde betales tilbage, og der skulde erlægges Sold til de med Klippingene misfornøjede Krigsfolk, Landsknægte og Ryttere, der sikkert ikke lod sig imponere af Trusler om Galgen, som Soldates-quen nok var Mand for at faa pillet ned, var det at foretrække stadig at betale med runde $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{4}$ af Anno 63 fremfor med Mønt af senere Aarstal, med Hensyn til hvilken Krigsfolk, Bønder og Borgere let kunde stille nærgaaende Spørgsmaal, om den nu ikke var forringet paa samme Maade, som Klippingen af 64 var slettere end Klippingen af 63, og som bekendt al nyere Mønt baade erfa-ringsmæssigt og principmæssigt var daarligere end ældre. At give de nymøntede $\frac{1}{2}$ -Stkr. Aarstal som 1559, 1560, 61 og 62 gik paa den anden Side ikke, thi disse Aarstal vidste man meget vel var bedre end den ved Krigens Begyndelse i mindre Omfang³⁾ ud-

¹⁾ Frdngr. af 14. Septbr. og 30. Novbr. 1563, 27. Marts, 27. April, 28. April og 10. Decbr. 1564. V. A. Secher: Corp. Const. Daniæ, I, Nr. 174, 190, 205, 214, 215 og 240, særlig p. 246—248 og Kancelliets Brevbøger 1561—65, Kbhvn. 1893—95 p. 332, 336, 448.

²⁾ l. c. Nr. 210—11. Frdngr. 15. og 18. April 1564.

³⁾ se ovfr. Regnskabet 1563—64, hvor der f. Eks. den 9. Juni gøres Forskel paa 12,000 $\frac{1}{2}$ i $\frac{1}{2}$ Klippinge og 3,000 $\frac{1}{2}$ i $\frac{1}{2}$ -Stkr. Udtrykket „udi mønt“ antyder ogsaa en Forskel fra Klippinge.

møntede runde Mønt, selv om denne var bedre end Klippingene. Saa skulde Kongen have ladet slaa endnu bedre Mønt, hvad han baade savnede Evne og Vilje til. Paa den anden Side at lade udgaa slettere Mønt under den bedre Mønts Aarstal, vilde i for høj Grad have smagt af direkte Falskmøntneri.

Men der var, som jeg allerede har berørt tidligere¹⁾, ogsaa en anden Grund til at fortsætte med Anno 63. Naar Klippingsmønten her som i Sverige efterhaanden faldt til over 6 Stkr. paa Daleren, er det rimeligt at gaa ud fra, at den runde Mønt, der heller ikke var saa god som tidligere, da der gik III Marck paa Daleren²⁾, faldt til mindst 4 $\frac{1}{2}$ lybsk paa Daleren, hvorved den kom til at gælde $\frac{1}{2}$ lybsk, idet der da gik 2 $\frac{1}{2}$ lybsk paa 1 Speciedaler. Konge og Rigsraad maatte allerede paa et ret tidligt Tidspunkt have været klar paa, at en saadan Reduktion af de runde $\frac{1}{2}$ -Stkr. maatte være nærforestaaende og i hvert Fald ikke kunde udskydes ret lang Tid efter Krigens Afslutning, idet Regeringen selv ikke kunde være tjent med kun at tage 3 $\frac{1}{2}$ for 1 Daler og paa den anden Side ikke kunde udgive 3 $\frac{1}{2}$ for 1 Daler, da det altid stod Leverandører frit for at nægte at sælge Varer til Priser, der beregnedes herefter. Med andre Ord Kræmmerne satte Priserne paa deres Varer op, naar de skulde tage daarlig Mønt for dem, ganske paa samme Maade som f. Eks. i Tyskland ingen nu tænker paa at levere for 1 tysk $\frac{1}{2}$ i værdiløse Pengesedler, hvad der før Krigen kunde købes for en Sølv-Reichsmark.³⁾

Men naar en Nedskrivning af de runde Markstykker var forudseelig som en nærliggende Mulighed, meldte sig straks den Tanke at erklære de eventuelt til $\frac{1}{4}$ Daler reducerede Markstykker for Halvmarkstykker, saaledes at de kom til at svare til lybske Halvmarkstykker eller med andre Ord ombenævne dem, saaledes at de i Stedet for at gælde 16 β dansk kom til at gælde 8 β lybsk. Man skulde da helt bort fra den specielle Værdi: $\frac{1}{2}$ og β dansk i Modsætning til $\frac{1}{2}$ og β lybsk, saaledes at der kun fandtes slet og ret $\frac{1}{2}$ og β .

¹⁾ Num. Foren. Medl.blad I p. 210—12: „1575: 4 β dansk = 4 β lybsk.“

²⁾ jfr. Specien af 1563 med Paaskrift III Mark danske.

³⁾ jfr. herved Kongens Frdng. af 30. Novbr. 1563 om Livsstraf for dem, der tage dobbelt Betaling for deres Varer, ja helt forskyder Kongens Mønt. Kanc. Brevbøger 1561—63 p. 363, jfr. p. 413, 431 og 533.

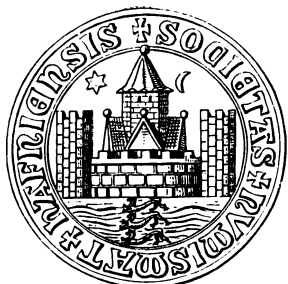
At tilstræbe dette var meget naturligt, thi i det danske Monarki fandtes store slesvig-holstenske Dele, som udelukkende regnede i fl og β lybsk. Alle slesvig-holstenske Lensregnskaber førtes i denne Regningsenhed, medens de danske Lensregnskaber førtes i fl og β dansk. I selve det samlende Rentemesterregnskab for hele Riget opførtes Indtægter fra Slesvig-Holsten i dansk Mønt, hvad der altsaa maatte forudsætte en Omregning fra lybsk. Det maatte da staa som en stor Lettelse rent *regnskabsmæssigt* set at faa ensartet Mønt i hele Riget. Dette blev da ogsaa paabudt ved Aabent Brev af 16. Juni 1572¹⁾ og giver sig Udtryk i Rentemesterregnskaberne 1572 og 1573. I Regnskabet for 1572 regnes Mønten „eftersom thennd tilforn genge oc geffue whar, før thennd blef omsat“, men alligevel ses Hanns Delffhusen d. 16. Maj at have givet 4,000 fl for „1000 gamle daller“, c : der gik allerede før det aabne Brev 4 fl d. paa en Daler. I Regnskabet for 1573 er Mønten regnet „eftersom thennd nu genge oc geffue er her udi Riget.“ Ikke destomindre har Hanns Delffhusen ifølge Rentemesterregnskabet for 1574 møntet:

2,400 fl „som før gik“	=	1,200 fl „som Mønten nu gaar“
2,000 fl „danske som før gik“	=	1,000 fl „som Mønten nu gaar“
248 fl „som før gik udi Skilling Stkr.“	=	124 fl „som Mønten nu gaar“

O. S. V.

(Sluttes.)

J. W.

27de 9br 1885

NUMISMATISK FORENING MEDLEMS-BLAD.

Red.: Dr. polit. J. WILCKE.

V. Nr. 23.

Juni.

1921.

Den nordiske Syvaarskrigs Indflydelse paa Frederik II's Møntvæsen.

(Sluttet.)

Der er altsaa slaaet Mønt efter den gamle Regning 3: $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{3}$ danske efter, at der var udgaaet Forordning om, at ingen under 500 Dalers Bod maatte regne i andet end $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{3}$ lybsk. Det vilde ikke se godt ud, om Kongen udgav Mønt under Aarstal 1574 i Modstrid med sit eget Paabud. Følgelig er Mønten dateret 1563. Mellem Møntens Navneværdi og dens Aarstal var da ingen Strid. Og dette Motiv kan meget vel have gjort sig gældende allerede inden det aabne Brev af 1572. Saavist som det var vitterligt for Alle og Enhver, at den Mønt, der kaldte sig 1 Mark danske og skulde gaa og gælde for $\frac{1}{3}$ Daler = 16 $\frac{1}{3}$, ikkun var $\frac{1}{4}$ Daler = 12 $\frac{1}{3}$ værd og derfor ret uegentlig bar Navn af 1 Mark efter Loven, lige saa sikkert maatte det tage sig uheldigt ud i Strid med Hvermands Viden at fortsætte med at udmønte saakaldte Markstykker Aar efter Aar. Lod man Mønten beholde Aaret 1563, ja saa var det kun som en gammel Skade, der ikke blev fjærnet, ikke som en fornyet Uret, der paa Trods af Alles bedre Viden blev hævdet.

Men Kong Frederik stod nu overfor den vanskelige Opgave at indkalde al den gamle Mønt, omsmelte eller omstemple den og udmønte nye Markstykker i Overensstemmelse med lybsk Møntfod; thi at udmønte nye „lybske“ Markstykker til at gaa sammen

med de „danske“ Markstykker, der kun var $\frac{1}{2}$ fl lybsk værd, vilde være for vildledende. At Kongen virkelig har beskæftiget sig med Tanken om at slaa „lybsk“ Mønt, har jeg paavist med Hensyn til 4 β dansk fra 1575, der i Virkeligheden er lig 4 β lybsk eller 8 β dansk „som Mønten før gik“¹⁾. Dette bekræftes af det foran gengivne Uddrag af Rentemesterregnskabet for 1576, hvori anføres: „24. Januar 1576 annammet af Hanns Delffhusen af *thennd nøie Møntt* hannd for Kongl. Matt. formøntet haffuer *udi forgangne Aar 75 udi 8 β Stöcker* aff the X løde fl Sølf, han upbar udi samme Aar: 12 $\frac{1}{2}$ fl .“

Af hele Sammenhængen med de tidligere og senere Udmøntninger og de Udtryk, der er benyttet om disse, kan det ikke let betvivles, at den her fremhævede „nøie“ Mønt netop er Forsøget med en dansk 4 β lybsk, hvoraf kun er udmøntet et ringe Prøvebeløb. Det var jo godt nok at have det nye Møntsystem paa Papiret, i Bøger og Protokoller. Før eller senere skulde man jo dog til at se at faa Regnskaberne i Overensstemmelse med Virkeligheden. Men denne sidste Reform havde den uheldige Egenskab til Forskel fra Papirreformen i egentligste Forstand at koste mange Penge. Reformen savnede Kong Frederik og hans Rigsraad Midler og Energi til at gennemføre. Saa blev det dog ved det gamle. Inden længe udmøntedes atter efter de gamle Navneværdier i Overensstemmelse med den faktisk kurserende Møntmasse „som Mønten før gik“: og da Udmøntningerne atter tog Fart under den ny Møntmester Paul Gulden og med den ny Møntpresse paa Frederiksborg fik den gamle Ordning sit Indsegl ved Ordren af 12. Januar 1582, hvorved det lybske Møntsystem blev opgivet²⁾. Medens det i Rentemesterregnskabet for 1577 hedder, at „Danske Pendinge beregnes efter som Mønten nu gaar II fl for I daller“, udtales det i Regnskabet for 1582 „31. December annammet af Mønthen for Frederiksborg Anno 82: 2,274 daller, Regnet IIII marck udi huer daller“. Og hermed gaar da Udmøntningerne videre.

Idet vi efter alt det foranførte formentlig med saa stor Sik-

¹⁾ Foran citerede Artikel: 1575: 4 β dansk = 4 β lybsk.

²⁾ W. Scharling: l. c. p. 88. Kancelliets Brevbøger 1580—83 p. 540: Brev af 1. Septbr. 1582 om et nyt Møntværk, som Kurfyrsten af Sachsens Møntrykker Matthias Urban har leveret, jfr. Kanc. Brevbøger 1576—79 p. 548.

kerhed, som en historisk Undersøgelse kan regne med, maa gaa ud fra, at de utallige Markstykker og Skillinger, der bærer Aars-tallet 1563, i Virkeligheden hidrører fra en længere Aarrække, paatrænger sig det Spørgsmaal, om man ud af Mønternes Præg kan læse, naar, hvor eller af hvem de er slagne.

At disse Mønter har saa mange Smaavariationer i deres Præg, er sikkert ikke nogen Tilfældighed. Allerede i Middelalderen, f. Eks. i Frankrig, anbragte man smaa Ringe, Punkter, Kryds el. lign. i forskelligt Antal paa forskellige Steder for at skelne de iøvrigt lignende og ensartede Møntserier fra hinanden. Møntens og Regeringens Embedsmænd kunde derved se, om en Mønt hørte til en bedre eller daarligere Udmøntning, hvad — i hvert Fald en Tid — var skjult for Menigmand¹⁾. Den 28. Septbr. 1563²⁾ giver Kong Frederik Ordre til, at Kongens Guldsmed paa Holmen paa de rhinske Guldgylden skal anbringe et *F* paa den ene Side til Adskillelse fra de hidtil udmøntede ungerske Gylden; man havde Øjet aabent for disse Forskelligheder, der naturligvis var særlig nødvendige, naar der samtidig skulde slaas rhinske og ungerske Guldgylden, som dog vist for Menigmand var eet og det samme. Naar der paa Markerne med Aarstal 1563 findes snart 2 Ringe ved Aarstallet, saa 3 Ringe, saa smaa Kors eller Punkter eller forskelligt tegnede 2-Taller i Kongens Navn o. s. v., da kan der formentlig ikke være Tvivl om, at det er Antydninger af de forskellige Møntmestre, Møntofficiner, Aar m. v., men det er med de Oplysninger, vi for Tiden er i Besiddelse af, umuligt at udtale nogen begrundet Mening om, til hvilke Aar, Mestre, Officiner o. s. v. de enkelte Varianter skal henføres.

Det kgl. Møntkabinet har vist Foreningen den Interesse til denne Artikel at lade en Række Doubletter af Marker med Aarstal 1563 sønderklippe og probere af Guardeinen, idet det kunde være af Betydning at faa undersøgt, om disse Møntstykker viste en aftagende Lødighed, der da maatte formodes at betegne en

¹⁾ M. le Blanc: *Traité historique des monnoyes de France* Paris 1692, p. 245; Karl VII's Mønter, 1422—61; denne Konge maatte under Jeanne d'Arc-Krigen med Englænderne hyppigt forringe Mønten for at skaffe sig Indtægt til at føre Krigen med; mere end Halvdelen af Landet var besat af Fjenden og Resten aldeles udpint.

²⁾ Kanc. Brevbøger 1561—65 p. 336.

fremskridende Aarrække fra 1565 til c. 1574. Lødheden viste sig dog i al Væsentlighed ens: $\frac{647-653}{1000}$, hvilket svarer til c. $10^3/5$ Lod fint Sølv paa Marken brutto. Der kan altsaa heller ikke ved en Sammenligning af Lødhed med de talrige Varianter uddrages noget til Oplysning om de forskellige Typers Tidsfølge.

Gennem Klippingsmønten og alle de runde Marker med Anno 63 har vi et haandgribeligt Vidnesbyrd om den store og ulykkelige Krig mellem de to nordiske Nationer, der opstod af ret intetsigende Aarsager, men som avlede et Had og en Bitterhed, der lagde Grunden til Nordens mange senere Ulykker og vakte en national Antipati, som har fortsat sig desværre helt ned til de seneste Tider¹⁾. Af Rentemesterregnskabernes tørre Tal lyser frem den forcerede Virksomhed Mønten har udfoldet for at tilfredsstille Begæret efter Penge til at lønne alle de fremmede Landsknægte med. „I krigsaarene gav mynten den tredje største af alle monarkiets statsindtægter, mere end hvad samtlige len og tolden gav, og indbragte tyve procent af det samlede budget. Efter 1573 ophørte imidlertid denne indtægtskilde“²⁾. Det maa have været vanskeligt med Datidens primitive Mønthammer og Ambolt at slaa disse Mængder af Markstykker, saavel runde som firkantede; i Sandhed mange Møntsmede, Svende og Dreng, Isensnidere, Mestre og Guardeiner³⁾ har hen gennem Vintre og Somre været travlt beskæftigede med at fyldestgøre Landsherrens Behov og med at sprede daarligere og daarligere Mønt ud over Landet i saadant Omfang, at vor Mønt gennem Aarhundreder maatte føje vort danske Navn til Møntværdien for at angive, at Mønten kun gjaldt halvt mod den lybske.

J. W.

¹⁾ jfr. Danmarks Riges Historie III 2, p. 159, 216.

²⁾ Norges Historie IV 1, Kristiania 1909, p. 191.

³⁾ jfr. hermed forskellige i „Kancelliets Brevbøger“ anførte Breve, saaledes 1561—65 p. 587, Brev af 8. April 1565 om en Møntmester, der er antagen i Nyborg, og en Møntmester, der er kommen fra Randers, p. 509 Brev af 2. Oktbr. 1564, Mester og Svende fra Sachsen, 12. Juli 1563 om en Guldsmed og 4 Svende fra Malmø, p. 232, 28. Septbr. 1563, Kongens Guldsmed paa Holmen, Kreber p. 120—21, Brev af 13. Oktbr. 1568, Møntmester fra Mynster, foruden hvad der fremgaar af de foranførte Uddrag af Regnskaber.